

تدوین الگوی چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج براساس فرهنگ اسلامی - ایرانی

جعفر ثمری صفا^۱، اقبال زارعی^۲، سمانه نجارپوریان^۳، کوروش محمدی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۷

چکیده:

باتوجه به آمار صعودی طلاق در ازدواج های اول و ازدواج های مجدد (برای زوجینی که همسر خود را بدلیل طلاق یا فوت از دست می دهند) و پایدار نبودن ازدواج های مجدد، پژوهش حاضر با دغدغه ایجاد روش های علمی و بومی (منطبق با فرهنگ اسلامی-ایرانی) برای پیشگیری از طلاق و آسیب های آن و با هدف شناسایی ویژگی های الگوی مشاوره پیش از ازدواج در بین متقاضیان ازدواج مجدد انجام شد. این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و با رویکرد کیفی و روش گراند تئوری (نظریه داده بنیاد) صورت پذیرفت. جامعه آماری در دو بخش، شامل زوج های دارای ازدواج مجدد و متخصصان مشاوره خانواده و ازدواج ساکن در شهر تهران بود که با استفاده از نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند و سپس به وسیله مصاحبه نیمه ساختاریافته ۲۱ نفر از زوجین راضی و ناراضی و ۹ نفر از متخصصان مشاوره خانواده و ازدواج مورد مصاحبه قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل یافته ها از روش زمینه ای (کدگذاری باز، محوری، انتخابی) استفاده شد. براساس مصاحبه ها و متون اسلامی مقوله شناخت و ارزیابی چندمحوری به عنوان مقوله هسته ای در نظر گرفته شد و پنج محور کلی مشاوره پیش از ازدواج مجدد شامل؛ ۱- محور درون فردی ۲- محور بین فردی ۳- محور خانواده ۴- محور فرزندان ۵- محور اجتماعی می باشد و دارای فرایند منظم و منسجم ارزیابی و شناخت، مداخله، جمع بندی و پایان است. نتایج نشان داد که می توان براساس مؤلفه های ذکر شده الگوی بومی و جامعی را برای زوجین متقاضی ازدواج اجرا کرد. از این الگو می توان در مراکز مشاوره برای آگاهی و توانمندسازی خانواده ها و مراجعین بهره گرفت و ازسویی دیگر برای تهیه محتوای آموزشی در جهت آموزش دانشجویان مشاوره و برگزاری دوره های تربیت مشاور پیش از ازدواج استفاده نمود.

واژگان اصلی: الگو، مشاوره پیش از ازدواج، ازدواج مجدد، چندمحوری، اسلامی - ایرانی.

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری می باشد.

۱. دانشجوی دکتری تخصصی مشاوره، گروه مشاوره و روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران
۲. دانشیار، گروه مشاوره و روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران (نویسنده مسئول)
۳. دانشیار، گروه مشاوره و روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران
۴. استادیار، گروه مشاوره و روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

مقدمه و بیان مسئله

نیل به الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت؛ مستلزم بازشناسی نظریه ها و الگوهای دینی و بومی برای پیشرفت در حوزه های گوناگون، برداشت تخصصی و مفهومی از زندگی مردم و بازخوانی کاربردی مبانی نظری اصیل دینی در حوزه های مربوطه است. یکی از حوزه های مهم در جامعه ایرانی اسلامی، کمک به تشکیل خانواده سالم می باشد و ازدواج اولین گام در جهت تشکیل خانواده و تکامل جامعه بزرگ انسانی است و به نوعی الفبای تاریخ بشر محسوب می شود (کوترال، دایر و استلزر^۱، ۲۰۱۰) و یک سنت دیرینه اجتماعی است که از خلقت بشر مرسوم بوده و پیمانی مقدس که بین تمامی اقوام و ملل جهان وجود داشته است و روند پویایی دارد که در پیشاپیش آن پیامبر عظیم الاشان، خداوند و ائمه اطهار (ع) قرار دارند. کسانی که به طریق صحیح در این مسیر مقدس حرکت نمایند، از خوشبختی این دنیا و لذت آخرت بهره مند خواهند شد (اختیاری امیری و همکاران، ۱۳۹۷). در حقیقت انسان نیاز دارد همسری انتخاب کند که در جوار او به آرامش و سعادت دست یابد (خاکسار، ۱۳۹۵). اما از طرفی ازدواج یک مسئله پیچیده و چالش برانگیز نیز بوده و به مانند دو لبه تیغ عمل می کند چرا که در سوی دیگر آن یک زندگی پر از تعارض است (لارسون و هولمن^۲، ۱۹۹۴). در دوره های اخیر و به دلایل گوناگون نهاد خانواده و ازدواج دچار آسیب های متعددی شده است (رضوی و همکاران، ۱۳۹۸). بنابراین، پیوند زناشویی ممکن است به دلایل مختلفی منجر به شکست شود و یا با فوت یکی از زوجین از هم گسیخته گردد. از این رو طبق نظر سوینی^۳ (۲۰۱۰) برخلاف قرون گذشته که ازدواج با مرگ خاتمه می یافت، در قرون حاضر بخشی از ازدواج ها با طلاق به پایان خود می رسند. تقریباً نیمی از ازدواج ها به طلاق یا جدایی ختم می شوند (کندی و راکلز، ۲۰۱۴؛ کریدر و فیلدز، ۲۰۰۲).

به گزارش یانگ هوا^۴ (۲۰۲۰) نرخ ازدواج مجدد همچنان بالا است و در حالی که ازدواج مجدد در حدود سال ۱۹۷۰، ۳۱ درصد از کل ازدواج ها را تشکیل می داد، اکنون تقریباً نیمی از ازدواج ها را تشکیل می دهند (یکله، محسن زاده و زهراکار، ۱۳۹۷). ازدواج مجدد شانس دوباره ای است که افراد همسر از دست داده برای خود، جهت تجربه دوباره زندگی مشترک فراهم می نمایند. با مفهومی که از ازدواج مجدد ذکر گردید باید گفت که بین ازدواج مجدد و تعدد زوج ها تفاوت وجود دارد، در تعدد

1. Kotrla, Dyer & Stelzer.

2. Larson, J. H., & Holman, T. B.

3. Sweeny.

4. Yang Hu.

زوج‌ها معمولاً مردی دارای همسر و احیاناً فرزند نیز می‌باشد؛ ولی به دلایل متعددی به ازدواج با زنی که امکان دارد فرزند داشته باشد یا نداشته باشد، اقدام می‌نماید. به عبارتی ساده‌تر در تعدد زوج‌ها چندهمسری شکل عملی به خود می‌گیرد که با ازدواج مجدد متفاوت است (ملکی، ۱۳۹۵). شروع زندگی جدید یا ازدواج مجدد ضمن آنکه شباهت‌هایی با ازدواج اول دارد ولی تفاوت‌های اساسی، بنیادی و کیفی نیز با آن دارد. این تفاوت‌ها خود را در قالب مفهوم، شکل‌ها، موانع، عوامل موفقیت، وضعیت افراد، مشکلات افراد و غیره نمایان می‌کنند که عدم توجه و عدم آشنایی با آن‌ها ازدواج مجدد را نیز با مشکل مواجه می‌نمایند (استوکس و ومپلر^۱، ۲۰۰۷).

یکی از روش‌های کاهش طلاق و پیشگیری از فروپاشی از ازدواج، برنامه مشاوره پیش از ازدواج می‌باشد. مشاوره پیش از ازدواج، به زنان و مردان آگاهی و دانش ارتباط با خود و همسر آینده‌شان و اهمیت و اهداف ازدواج و زندگی زناشویی را ارائه می‌دهد (مورای و مورای^۲، ۲۰۰۴؛ تریکان، مصطفوی و پیرزاده^۳، ۲۰۲۰). در واقع این مداخلات پیشگیرانه به جای مداخلات درمانی است، به گونه‌ای که زوجین می‌توانند به مشکلات موجود یا احتمالی خود پی برده یا از طرف مشاور مشکلات آنها تشخیص داده شود (هاوکینز، بلنچارد، بالدوین و فاست^۴، ۲۰۰۷). پژوهش‌ها نشان می‌دهد افرادی که در آموزش‌های پیش از ازدواج شرکت داشته‌اند نگرش مثبتی نسبت به آموزش پیش از ازدواج و اثرات آن دارند و آن را رویداد ارزشمندی می‌دانند (خمسه، ۱۳۸۲؛ به نقل از سیدحسن طهرانی، ۱۳۹۹). زوجین شرکت‌کننده در برنامه مشاوره پیش از ازدواج، افزایش تفکر مثبت در مورد رابطه، درک عمیق‌تر از ازدواج به‌عنوان یک مهارت حرفه‌ای و بهبود ارتباطاتشان را گزارش می‌کنند (کلاوزلی و گراس^۵، ۲۰۲۰).

علی‌رغم تأیید اثربخشی مشاوره پیش از ازدواج توسط این پژوهش‌ها، و با وجود شرایط و ویژگی‌های خاص زوجین دارای ازدواج‌های مجدد و افزایش میزان طلاق در بین این زوجین، تاکنون الگوی اختصاصی و منطبق بر فرهنگ اسلامی - ایرانی برای انجام مشاوره پیش از ازدواج مجدد و پیشگیری از طلاق در این زوجین، طراحی نشده است. همانطور که براملت و موشر^۴ (۲۰۰۲)؛ به نقل از یکل و همکاران، ۱۳۹۷) گزارش داده‌اند؛ احتمال انحلال ازدواج مجدد، بیشتر است، زیرا زوجین در ازدواج‌های مجدد از

1. Stokes & Wampler

2. Murray, C. E., & Murray, Jr. T. L.

3. Torkian, S., Mostafavi, F., & Pirzadeh, A.

4. Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Baldwin, S. A., & Fawcett, E. B.

5. Klausli, J., & Gross, C.

تعارض اجتناب می‌کنند یا قدرت حل تعارض کمتری دارند (هالفورد، نیکلسون و ساندرز^۱، ۲۰۰۷) و دارای عزت‌نفس پایین و ضعف در مهارت‌های ارتباطی هستند و در درک ارزش‌ها و باورهای هم‌دقت کمتری دارند و فرزندی از ازدواج اول خود دارند، شرایط سخت‌تر و پیچیده‌تر می‌شود. بدلیل همین پیچیدگی‌های ازدواج مجدد، مشاوران و متخصصان خانواده پیشنهاد کرده‌اند که نیاز به آماده‌سازی و برنامه‌ریزی برای ازدواج مجدد حتی بیشتر از ازدواج اول است (لیستر، راسل، و هیبرت^۲، ۱۹۹۶، به نقل از یکله و همکاران، ۱۳۹۷). در همین راستا، هالفورد و همکاران (۲۰۰۷) به متخصصان توصیه می‌کنند که محتوای برنامه مشاوره را بر اساس ویژگی‌های بافتی و درون‌فردی زوجین و نیازهای خاص آنها هماهنگ و همسو نمایند. بنابراین، بکارگیری الگوهای غربی در کشور ایران، با توجه به تفاوت بستر فرهنگی و اجتماعی و نظام ارزشی و باورهای دینی مردم ایران با مردم غربی، قابل تأمل است؛ و لازم است در مشاوره‌های پیش از ازدواج علاوه بر موضوعات روانشناختی، به شرایط بافتی، مسائل فرهنگی، اخلاقی و اعتقادی زوجین نیز توجه کافی مبذول داشت (اختیاری امیری و همکاران، ۱۳۹۷). از این رو باید یک الگو (مدل) مشاوره‌ای مناسب ایجاد شود تا از طریق انجام مشاوره‌های پیش از ازدواج از طلاق و آسیب‌های آن که خیلی هم متعدد و دردناک هستند، پیشگیری گردد.

لذا، این پژوهش در جهت تدوین الگوی مشاوره‌ای بومی و با به توجه به عوامل پیش‌بینی‌کننده قبل از ازدواج در مورد ازدواج موفق و کیفیت زندگی آینده که یکی از روش‌های تعیین محتوا و فعالیت‌های مشاوره قبل از ازدواج است، می‌باشد.

۱- اهداف و سؤالات پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، تدوین الگوی ایرانی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد با توجه به فرهنگ اسلامی- ایرانی است و اهداف فرعی ذیل را دنبال می‌نماید.

- شناسایی اهداف و فرایند جلسات الگوی ایرانی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد
- شناسایی محتوا و فنون مشاوره‌ای مناسب جهت اجرای مشاوره ایرانی و چندمحوری پیش از ازدواج مجدد

این مطالعه به دنبال پاسخ‌گویی به سؤال زیر می‌باشد.

¹ . Halford, W. K., Nicholson, J., & Sanders, M.

² . Lyster, Russell, & Hiebert

- الگوی ایرانی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد باتوجه به فرهنگ اسلامی- ایرانی چگونه است؟

و سؤالات جزئی به شرح ذیل است.

- الگوی ایرانی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد از لحاظ اهداف و فرایند جلسات چگونه است؟

- الگوی ایرانی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد از لحاظ محتوا و فنون مشاوره ای چگونه است؟

۲- پیشینه پژوهش

امیری، فرحبخش و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به «تدوین و ارائه الگوی مطلوب مشاوره پیش از ازدواج مبتنی بر فرهنگ اسلامی- ایرانی» پرداختند که نتایج تحقیق نشان داد که مهم‌ترین مؤلفه‌ها و ملاک‌های ازدواج از دیدگاه اسلامی عبارت از: ایمان، تقوا و اخلاق نیکو بود. مقوله کفویت بعنوان مقوله هسته‌ای و اصلی در الگوی مطلوب مشاوره پیش از ازدواج در نظر گرفته شد. یکله و همکاران (۱۳۹۷) در «بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت ازدواج مجدد بصورت مطالعه کیفی» به این نتایج رسیدند که «ناهمخوانی اولویت‌ها» به عنوان مقوله محوری، تعیین کننده کیفیت ازدواج مجدد است و شدت این ناهمخوانی تحت تأثیر عوامل فردی، عوامل بافتی و عوامل مداخله‌گر مربوط به ازدواج قبلی قرار دارد. رضانی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زناشویی در ازدواج مجدد، پس از طلاق: یک مطالعه کیفی» که به عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مشاوره خانواده بود به بررسی کیفیت زناشویی زوجین دارای ازدواج مجدد پرداختند. همچنین، گلزاری و کمن (۱۳۹۴) در پژوهشی به «تبیین الگوی همسرگزینی در مشاوره پیش از ازدواج و ارائه گام به گام مراحل آشنایی تا ازدواج» پرداختند. در نتیجه ۱۱ گام را از قبیل: پذیرش، مصاحبه اولیه، آموزش، فرم ملاک‌های همسرگزینی، تکمیل فرم ملاک‌های همسرگزینی، استخراج و خلاصه نمودن تردیدها، برگزاری آزمون‌های روان‌شناختی، بررسی سلامت روان و تناسب شخصیت، جمع‌بندی، بررسی بیشتر و پیگیری پیشنهاد کردند.

به طور کلی می‌توان گفت که اصولاً در کشور ایران بر روی ازدواج مجدد و مسائل پیرامون تحقیقات اندکی صورت گرفته است؛ مثلاً کیفیت زناشویی (یکله و همکاران، ۱۳۹۷؛ رضانی و

همکاران، ۱۳۹۵)، چالش‌های ازدواج مجدد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۸) و پژوهش‌های موجود بیشتر در مورد زوجین متقاضی ازدواج اول و الگوی مشاوره‌ای هم برای ازدواج اول (عادی) ایجاد شده است. زیرا مدل‌های تدوین شده، مطابق با معیارهای کلی ازدواج برای متقاضیان ازدواج اول می‌باشند و شرایط خاص زندگی یک فرد بیوه، مطلقه را در نظر نگرفته‌اند و در این پژوهش‌ها هیچ اثری از ازدواج مجددی‌ها نیست. از سویی دیگر پژوهش‌های موجود تنها براساس مصاحبه با مشاوران و متون به تدوین الگو پرداخته‌اند و با زوج‌های راضی و ناراضی مصاحبه‌ای صورت نگرفته است. لذا می‌توان گفت این پژوهش‌ها در بردارنده تمام نیازهای زوج‌ها؛ علی‌الخصوص مشکلات ازدواج و روابط زوج‌های متقاضی ازدواج مجدد نیست. همچنین پژوهش‌های انجام شده در زمینه ازدواج مجدد بیشتر به مسائل فرزندان در خانواده‌های ناتنی و ترکیبی و تاحدی هم به کیفیت روابط زوجین در ازدواج مجدد پرداخته‌اند. در نتیجه با توجه به این موضوع که تا به حال در کشورمان به الگوی مشاوره‌ای و بسته آموزشی برای متقاضیان ازدواج مجدد پرداخته نشده است، بررسی شرایط و روابط زوجین در ازدواج مجدد و تدوین الگوی مشاوره‌ای مناسب و کارآمد با هدف ازدواج رضایتمند و پیشگیری از طلاق در حال حاضر بسیار ضروری می‌باشد.

در جدول شماره ۱ به بررسی مقایسه‌ای برخی از پژوهش‌های انجام شده (داخلی و خارجی) در این حوزه پرداخته شده است.

جدول ۱- خلاصه از برخی از پژوهش‌های پیشین در قلمرو موضوعی پژوهش

عنوان	نویسندگان	سال	نقاط قوت پژوهش	نقطه ضعف پژوهش
تدوین الگوی چهار وجهی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» با نگاه بومی و فرهنگی، و بررسی اثربخشی آن بر آگاهی، پذیرش، مسئولیت‌پذیری و سازگاری زناشویی زوجین	محمد سید حسن طهرانی و همکاران	۱۴۰۰	ارائه الگوی بومی و بروز براساس نظر مشاوران ازدواج و بررسی متون این حوزه	الگوی مشاوره‌ای صرفاً ایجاد شده براساس ازدواج‌های عادی می‌باشد
طراحی الگوی مشاوره پیش از ازدواج در نیروهای پلیس براساس رضایت زناشویی	طاهره نوری و همکاران	۱۴۰۰	ارائه الگوی مشاوره تخصصی و علمی برای قشر خاص جامعه	الگوی مشاوره‌ای ایجاد شده صرفاً برای مشاوره بین نیروهای پلیس می‌باشد
تدوین و ارائه الگوی مطلوب مشاوره پیش از	راضیه	۱	بررسی متون اسلامی و	الگوی مشاوره‌ای ایجاد

ازدواج مبتنی بر فرهنگ اسلامی ایرانی	اختیاری امیری و همکاران	۳۹۷	دیدگاه متخصصان مشاوره ازدواج	شده صرفاً برای ازدواج‌ها عادی می‌باشد
مطالعه کیفیت ازدواج مجدد پس از طلاق رویکرد نظریه- داده بنیاد	معصومه یکله و همکاران	۳۹۷	۱ بررسی چالش‌ها و کیفیت زندگی زوجین دارای ازدواج مجدد	الگوی مشاوره‌ای برای این قشر ارائه ندادند.
الگوی همسرگزینی در مشاوره پیش از ازدواج گام به گام از آشنایی تا انتخاب	محمود گلزاری و محمدرضا کمن	۳۹۴	۱ ارائه الگوی مشاوره مناسب و منطبق با فرهنگ اسلامی- ایرانی	الگوی مشاوره‌ای ایجاد شده صرفاً برای ازدواج‌ها عادی است
تدوین محتوای مشاوره قبل از ازدواج بر مبنای شناسایی عوامل و مهارت‌های معنوی و اخلاقی پیش‌بینی‌کننده ازدواج موفق در بین زوج‌های تبریز	پروین کریمی ثانی و همکاران	۳۸۹	۱ ارزیابی جامع و ارائه الگوی مشاوره مناسب و منطبق با فرهنگ بومی	الگوی مشاوره‌ای ایجاد شده برای ازدواج‌های عادی است
اختلال زناشویی، ازدواج مجدد و بهزیستی کودک در چین	یانگ هوا	۲ ۰۲۰	۲ بررسی تأثیرات ازدواج مجدد در فرزندان	عدم ارائه مدل مشاوره ازدواج
ازدواج مجدد و خانواده‌های ناتنی (مقاله مروری)	سوئنی	۲ ۰۱۰	۲ مروری بر پژوهش‌های این حوزه و جمع‌بندی نتایج	عدم ارائه مدل مشاوره ازدواج مجدد و بومی نبودن
آماده‌سازی ازدواج مجدد: استفاده، درک شده و مفید بودن	هیگینبوتام، میلر و نی هویس	۲ ۰۰۹	۲ ارزیابی شکل‌های مختلف آماده‌سازی برای ازدواج مجدد	عدم ارائه مدل مشاوره ازدواج مجدد
میزان رضایت از مؤلفه‌های برنامه آماده‌سازی برای ازدواج در بین افراد متقاضی اول و افراد متقاضی ازدواج مجدد	لایستر، راسل و هیبرت	۲ ۰۰۸	۲ بیان تفاوت بین جلسات مشاوره در ازدواج اول و ازدواج مجدد	عدم ارائه مدل مشاوره ازدواج مجدد و بومی نبودن پژوهش
پیامدهای ازدواج مجدد و تشکیل خانواده ناتنی و آموزش ازدواج	فرانسیسکا و همکاران	۲ ۰۰۴	۲ بیان لزوم منحصر به فرد بودن آموزش‌های قبل از ازدواج (برای هر قشری)	عدم ارائه مدل مشاوره ازدواج مجدد و بومی نبودن پژوهش

۳- ملاحظات مفهومی و نظری پژوهش

چارچوب نظری برنامه‌های مشاوره پیش از ازدواج ریشه در مبانی مربوط به علوم پیشگیری^۱ دارد. فراهم نمودن بینش و آگاهی به منظور پیشگیری از اختلالات فردی و بین فردی یکی از اهداف اساسی علوم پیشگیری محسوب می‌شود (اختیاری امیری و همکاران، ۱۳۹۷). در این راستا مشاوره پیش از ازدواج در اولویت قرار دارد و با زوجین قبل از این که مشکلات افزایش یافته و جدی تر شوند به تعامل سازنده می‌پردازد (لارسن^۲، ۲۰۰۴؛ به نقل از کریمی ثانی، اسمعیلی، فلسفی نژاد، شفیع آبادی، فرحبخش، احیایی، ۱۳۸۹).

تمرکز مشاوره پیش از ازدواج، آماده نمودن زوج‌ها برای رابطه‌ای مادام‌العمر است. به طور کلی، برخی از متخصصان اظهار داشته‌اند که مشاوره پیش از ازدواج بر اساس دو اصل بنا می‌شود: ۱- جلوگیری از مشکلات آینده و ۲- ارائه آموزش‌های مهارت محور برای زوج‌ها (هالفورد، موری، ویلسون، فاروگیا و دایر، ۲۰۰۴؛ هاو کینس، بلانچارد، بالدوین و فاسویت، ۲۰۰۸). اما به نظر می‌رسد که علاوه بر اینها ایجاد شناخت دقیقی از زندگی مشترک، کمک در شناخت فرد برای دستیابی به معیارهای درست انتخاب همسر و آماده سازی فرد برای زندگی مشترک نیز از اهداف اساسی مشاوره‌ی پیش از ازدواج است. امروزه در جهان بیش از صد برنامه مشاوره پیش از ازدواج وجود دارد که از لحاظ محتوی، جامعه‌ی هدف و شیوه‌های آموزشی با یکدیگر متفاوتند (روبین^۳، ۲۰۰۵). رویکرد اصلی این پژوهش رویکرد کیفی از نوع اکتشافی است. محقق در رویکرد کیفی در ابتدا چارچوب نظری خاصی را در ذهن نمی‌پروراند و فرضیات مشخصی را دنبال نمی‌کند. اگر چه این به معنای فقدان دغدغه نظری نیست، لذا محقق، نظریاتی را که به نظر می‌رسد؛ بیشترین قرابت را با موضوع پژوهش دارد جمع‌آوری می‌نماید.

براین اساس، ارائه یک برنامه و یا الگویی که متناسب با فرهنگ و اسلامی بودن کشور ایران باشد و برای افراد متقاضی ازدواج مجدد باشد، در ادبیات مطالعاتی یافت نشد. به عقیده استوتزمن^۴ (۲۰۱۱) برنامه‌های مشاوره پیش از ازدواج به دلیل تأثیرپذیری مستقیم از فرهنگ اجتماعی و نظام ارزشی کمتر دارای جنبه‌های جهانشمول و بیشتر دارای جنبه‌های فرهنگی و تأثیرپذیری از بستر اجتماعی است. توجه به فرهنگ که در واقع بر نگرش‌ها و ارزش‌های زوجین تأکید دارد که می‌توان ادعا کرد که بخش

1. Prevention sciences

2. Larson

3. Robin

4. Stutzman

قابل توجهی از ناسازگاری‌های زناشویی ریشه در تفاوت خرده فرهنگ‌ها دارد (رینیک، بلامبرگ، مارکمن، ۱۹۹۲). با این حال، در ایران یک برنامه مدون مشاوره پیش از ازدواج، متناسب با بافت فرهنگی و اجتماعی وجود ندارد، و پژوهش حاضر به دنبال کشف الگوی مشاوره پیش از ازدواج متناسب با بستر فرهنگی و اجتماعی و نظام ارزشی کشور ایران به عنوان الگوی چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد است، تا مشاوران و روانشناسان با کمک این الگوی مشاوره‌ای بتوانند بصورت جامع و یکپارچه، زوجین در شرف ازدواج مجدد را با توجه به فرهنگ کشورمان، و در نظر گرفتن تمام مؤلفه‌های مهم برای یک ازدواج موفق، هدایت کنند.

۴- روش تحقیق

از آنجا که در این پژوهش به تدوین الگوی بومی چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد با استفاده از مصاحبه با متخصصان حوزه مشاوره ازدواج و مراجعین مراجعه کننده به مراکز مشاوره پرداخته شد، با توجه به ماهیت مسئله و هدف‌های پژوهش از نوع کاربردی و از نظر روش به شیوه کیفی و با استفاده از روش گراندد تئوری (داده بنیاد) انجام شد. روش گراندد تئوری، شیوه پژوهش کیفی است که به وسیله آن با استفاده از یک دسته داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد، به طوری که این نظریه در سطح وسیع، فرایند، عمل یا تعامل را تبیین می‌کند (بازرگان، ۱۳۹۸). در واقع در این روش، الگو به طور مستقیم از درون داده‌ها استخراج می‌شود.

شرکت‌کنندگان در تحقیق به صورت داوطلبانه و از طریق روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. میدان پژوهشی حاضر را زوجین دارای ازدواج مجدد و متخصصان مشاوره خانواده و ازدواج شهر تهران در سال ۱۳۹۹ تشکیل داده‌اند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند^۱ ۲۱ نفر (زنان و مردان) و ۹ نفر از متخصصان که شرایط ورود به پژوهش را داشتند، انتخاب شدند، و داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته به صورت خصوصی از این زوجین که شرایط حضور در پژوهش را داشتند؛ یعنی زوجین ایرانی که بیش از ۳ سال طول مدت ازدواج مجددشان بود و رضایت بالا و خیلی بالایی یا رضایت پایین و خیلی پایین از زندگی‌شان داشتند و داوطلب شرکت در تحقیق بودند، گردآوری شد. بخش دیگری از مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، نمونه ایرانی از متخصصان حوزه مشاوره ازدواج و خانواده بوده‌اند که در سال ۱۳۹۹ در شهر تهران ساکن بودند و حداقل ۸ سال

۱. purposeful sampling

سابقه فعالیت بعنوان مشاور ازدواج را داشتند.

در این پژوهش برای اینکه تمام حوزه‌های مشاوره پیش از ازدواج مجدد و ازدواج موفق و ناموفق پوشش داده شود و انواع مشابهی از داده‌ها استخراج شود و همچنین به علت انعطاف‌پذیری، از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. در مرحله اول، با مرور ادبیات پژوهش، سؤالات مصاحبه نیمه ساختار یافته در زمینه ازدواج مجدد موفق و ناموفق تدوین شد و در جلساتی مورد بحث پژوهش‌گران و اساتید و صاحب‌نظران حوزه مشاوره ازدواج قرار خواهد گرفت، تا صحت محتوا و کفایت آن‌ها بررسی شود و در مورد محتوای مصاحبه و سؤال‌های آن اجماع نظر حاصل گشت؛ به نحوی که با صحت محتوا و کفایت سؤالات تدوین شده بتوان معیارها و ویژگی‌های ازدواج مجدد موفق و ناموفق را از نظر زوجین جویا شد. مرحله دوم، پس از تدوین سؤالات مصاحبه نیمه ساختاریافته، جلسات مصاحبه توسط پژوهشگران با زوجین انجام شد و معیارها و ویژگی‌های ازدواج مجدد موفق و ناموفق بر اساس نظر زوجین استخراج گردید. در مرحله سوم، جلسات مصاحبه نیمه ساختاریافته توسط پژوهشگران با صاحب‌نظران و متخصصان مشاوره پیش از ازدواج انجام شد و به بررسی الگوی مورد استفاده خودشان و الگوهای رایج در مشاوره پیش از ازدواج مجدد در بین مشاوران و چالش‌ها و شرایط زندگی در ازدواج‌های مجدد پرداخته شد. در مرحله دوم و سوم به موازات فرایند مصاحبه، یافته‌ها تحلیل شد و تعداد جلسات مصاحبه تا حد اشباع مقوله ادامه داشت.

برای بررسی محتوای مصاحبه‌های صورت گرفته، مفهوم‌سازی و استخراج مقوله‌ها از روش سیستماتیک استفاده شد. در روش سیستماتیک استراس و کوربین، محقق از مدل پارادایمی استفاده می‌کند تا یک چارچوب نظری تولید کند. مدل پارادایمی در رویکرد استراس و کوربین، هر طبقه را با بررسی شرایط علی، شرایط میانجی، راهبردهای عمل/تعاملی و پیامدها بررسی می‌شوند (استراس و کوربین، ۱۹۹۲). فرایند کدگذاری داده‌ها در جریان گردآوری داده‌ها به اجرا درآمد. در مرحله سوم یا کدگذاری انتخابی تلاش شد تا محوریت داده‌ها کشف و طبقه مرکزی انتخاب شود. طی این مرحله، مفهومی که محل ارجاع سایر طبقات و مرتبط با آن‌هاست به عنوان متغیر مرکزی شناخته می‌شود (وود و هابر، ۲۰۰۲). در مرحله چهارم، براساس مصاحبه نیمه ساختاریافته با زوجین راضی و ناراضی از ازدواج مجدد و متخصصان با استفاده از روش کدگذاری محوری و گزینشی یک الگوی ازدواج مجدد موفق و رضایتمند ایجاد شد. در مرحله پنجم، پژوهش‌های انجام شده و منابع موجود در زمینه ازدواج مجدد موفق و ناموفق و مشاوره پیش از ازدواج مجدد مورد بررسی قرار گرفت و مقوله‌های مرتبط با

مشاوره پیش از ازدواج مجدد استخراج شد. در مرحله ششم نیز بر اساس مقوله‌های مستخرج از مصاحبه با متخصصان مشاوره پیش از ازدواج مجدد و مقوله‌های مستخرج از مصاحبه با زوجین مؤلفه-هایی برای الگوی مشاوره‌ای تنظیم گردید و در مرحله هفتم، داده‌هایی که از طریق مصاحبه با متخصصان مشاوره ازدواج و خانواده و روحانیونی که راهنمایی ازدواج ارائه می‌دهند و نکات مثبت به دست آمده از مصاحبه با زوجین راضی و ناراضی از ازدواج مجدد با فنون مشاوره‌ای مستخرج از نظریه‌های مشاوره ازدواج تلفیق شدند و الگوی ایرانی (بومی) و چند محوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد ایجاد شد.

قبل از انجام پژوهش به منظور رعایت اصول اخلاقی از زوجها رضایت‌نامه کتبی برای شرکت در پژوهش که حاوی هدف از پژوهش، حقوق شرکت کننده و اجازه ضبط مصاحبه‌ها بود، از مشارکت کنندگان دریافت شد و در جهت اطمینان از محرمانه ماندن اطلاعات و هویت آنها توضیحات لازم ارائه شد. برای اجرای مصاحبه در این مرحله، با توجه به هدف پژوهش و بر اساس پیشینه موجود، به تدوین چارچوب اولیه مصاحبه پرداخته شد و سؤالات مصاحبه نیمه‌ساختاریافته در زمینه ازدواج مجدد رضایتمند و پایدار تدوین شد و در جلساتی مورد بحث پژوهشگران و اساتید حوزه مشاوره ازدواج و خانواده قرار گرفت تا صحت محتوا و کفایت آن‌ها بررسی شود و در مورد محتوای مصاحبه و سؤال-های آن اجماع نظر حاصل گردید. پس از تدوین سؤالات، جلسات مصاحبه توسط یکی از پژوهشگران با زوجین انجام شد. برای هر مصاحبه‌کننده یک جلسه مصاحبه برگزار گردید. زمان هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه به طول می‌انجامید. مصاحبه‌ها تا اشیاع داده‌ها ادامه یافت که در مصاحبه ۲۱ پژوهش به اشیاع رسید. سعی می‌شد؛ برای اطمینان بیشتر از اشیاع نظری و تکراری بودن تم‌هاو نبود مفاهیم جدید، با نفرات بیشتری مصاحبه شود. به موازات فرایند مصاحبه، فرایند کدگذاری داده‌ها انجام می‌شد و تعداد جلسات مصاحبه تا حد اشیاع مقوله ادامه داشت. برای بررسی محتوای مصاحبه‌های صورت گرفته، مفهوم‌سازی و استخراج مقوله‌ها از روش سیستماتیک استفاده شد. طبق طرح تحقیق سیستماتیک در نظریه داده بنیاد، از طریق فرایند سه مرحله‌ای تحلیل داده‌ها یعنی؛ کدگذاری باز^۱، کدگذاری محوری^۲ و کدگذاری گزینشی^۳ استفاده شد (بازرگان، ۱۳۹۸).

در این پژوهش بعد از دسته بندی اطلاعات در خوشه ای از موضوعات، به توضیحات اولیه

1. open coding

2. axial coding

3. Silverman

رجوع گردید تا مطالب اضافه که خارج از دسته‌ها قرار گرفته است حذف شوند. به این ترتیب واقعیات مکرر، مرتبط و صحیح باقی ماند که همان روایی پژوهش بود. برای تضمین قابلیت اعتبار داده‌ها پس از تحلیل، هر مصاحبه دوباره به شرکت کننده ارجاع شد تا صحت و سقم مطالب تأیید و در نهایت، تغییرات لازم اعمال گردد. جهت تصدیق قابلیت اطمینان و کفایت، از راهنمایی و همکاری متخصص و همچنین استادان راهنما و مشاور استفاده به عمل آمد و متن مصاحبه جهت بررسی کدگذاری‌ها به همکاران متخصص ارائه گردید. جهت قابلیت تعمیم و انتقال به موقعیت‌های دیگر، این تلاش صورت گرفته که برای شرکت در پژوهش تا حد امکان از افراد با سطح اجتماعی-اقتصادی، معنوی و سنی متفاوت استفاده شود.

پس از استخراج مقوله‌ها و مدل پارادایمی ازدواج مجدد موفق و رضایتمند، طراحی و تدوین اولیه الگوی مشاوره پیش از ازدواج مجدد با استفاده از روش عناصر مشترک و نیز با بهره‌گیری از تکنیک-های مشاوره‌ای صورت پذیرفت. سپس روایی الگوی عملی پیشنهادی مشاوره، از طریق ارزیابی و تأیید ۸ تن از اساتید و متخصصان ازدواج انجام گرفت.

اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت کنندگان نشان می‌دهد که در بین زوجین شرکت‌کننده، کمترین اختلاف سنی بین همسران، ۱ سال و بیشترین اختلاف سنی ۱۵ سال بود که جز در ۳ مورد، مردان از همسرشان بزرگتر بودند. از ۲۱ نفر از مردان و زنان (برخی از آنان زوج بودند) شرکت‌کننده در پژوهش، ۹ نفر دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد، ۱۳ نفر دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، ۵ نفر دارای مدرک تحصیلی کاردانی و ۵ نفر دارای مدرک تحصیلی دیپلم و ۱۰ نفر زیر دیپلم بودند. همه مردان شرکت‌کننده در پژوهش شاغل بودند و از میان زنان شرکت‌کننده، ۷ نفر شاغل بودند. ۸ زوج ۳ سال، سه زوج ۴ سال، ۳ زوج ۵ سال، ۳ زوج ۷ سال، ۱ زوج ۹ سال، یک زوج ۱۴ سال، یک زوج ۲۰ سال، یک زوج ۳۰ سال از ازدواج مجددشان می‌گذشت.

جدول ۲- اطلاعات جمعیت‌شناسی مشاوران حوزه خانواده و ازدواج

ردیف	نام مستعار	سن	تحصیلات	محل کار (دانشگاه/کلینیک)	سابقه شغلی (سال)
۱	فاطمه	۵۳	دکتری مشاوره	مرکز مشاوره و بهداشت روان دانشگاه علامه طباطبائی	۲۲
۲	زهره	۴۲	دکتری مشاوره	هئیت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران	۱۳
۳	محمود	۴۰	دکتری مشاوره	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	۱۶
۴	انیس	۴۳	دکتری روانشناسی	مرکز مشاوره فرح بخش و آفتاب مهر	۲۵

۵	میرسعید	۵۵	دکتری مشاوره و روحانی	مدرس دانشگاه علامه طباطبائی و آزاد اسلامی	۲۵
۶	کاظم	۴۱	روحانی و دکتری روانشناسی	مرکز مشاوره نیروی انتظامی	۱۴
۷	اکرم	۳۷	دکتری مشاوره	مرکز خدمات روانشناسی و مشاوره مسیر صلح	۱۰
۸	سیدعلیر ضا	۴۵	دکتری مشاوره	مرکز مشاوره و بهداشت روان دانشگاه علامه طباطبائی	۱۰
۹	مهناز	۴۵	دکتری مشاوره	مدرس دانشگاه علامه طباطبائی و پیام نور تهران	۱۸

۵- یافته‌های پژوهش

در پایان فرآیند کدگذاری باز و محوری، مفاهیم و مقوله‌ها استخراج شدند. کدگذاری باز ۱۰۷ کد اولیه و با کدگذاری محوری، ۲۴ مقوله عمده به دست آمد. در نهایت مدل پارادایمی ازدواج مجدد رضایتمند و موفق به شرح زیر ترسیم گردید:

شکل شماره ۱. الگوی پارادایمی ازدواج مجدد رضایتمند

در ازدواج مجدد رضایتمند و موفق عواملی همچون شرایط زمینه‌ای و عوامل مداخله‌گر علاوه بر نقشی که در تقویت شرایط علی دارند، به همراه شرایط علی منجر به تقویت مقوله مرکزی که همان تلاش دوسویه در جهت همسرگزینی مناسب و تداوم ازدواج مجدد هست، خواهند شد. از طرفی این تلاش دوسویه منجر به پدیدایی راهبردهایی همچون راهبردهای مقابله‌ای کارآمد فردی، راهبردهای

مقابله‌ای کارآمد زوجی و راهبردهای مقابله‌ای کارآمد خانوادگی خواهد گردید که در نتیجه‌ی آن زوج به رضایتمندی از زندگی، ارتباط خانوادگی مناسب، رابطه زوجی توأم با احترام و تعهد، و تربیت فرزندان سالم خواهند رسید. این پیامدها، مجدداً منجر به تقویت و ایجاد راهبردهای مؤثر خواهد شد و این چرخه به صورت صعودی در تعالی خانواده ایفای نقش می‌کند. از طرفی باتوجه به تحلیل مصاحبه‌ها، این زوجین چالش‌ها و مشکلاتی در زمان انتخاب همسر و در زمان زندگی زوجین داشتند که در جداول ذیل ذکر شده است.

جدول شماره ۳- مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی چالش‌ها، مشکلات زوجین دارای ازدواج مجدد در

زمان انتخاب همسر جدید

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
۱- تردید در تصمیم‌گیری نسبت به ازدواج مجدد	عدم تکرار اشتباهات گذشته، تحلیل سود و زیان ازدواج مجدد، ترس در انتخاب همسر، ترس از شکست مجدد
۲- عدم آشنایی اصولی	عدم تحقیق در مورد خواستگارهای شهردیگر، عدم تحقیق بخاطر اعتماد به معرف، اعتماد بی جا در زمان خواستگاری
۳- قضاوت و نگرش جامعه نسبت به ازدواج مجدد	محدودیت در دامنه انتخاب همسر، انگ اجتماعی نگاه‌های منفی جامعه
۴- دخالت و برخورد منفی اطرافیان در مورد ازدواج مجدد	عدم حل مسائل به شیوه درست، دخالت اطرافیان در انتخاب همسر، چالش در طرح تصمیم به ازدواج مجدد به اطرافیان، سرزنش اطرافیان در انتخاب‌ها، فقدان رفتار منصفانه اطرافیان
۵- تأثیر فرزند در انتخاب همسر جدید	نگرانی از وضعیت فرزند تنی، محدودیت در ازدواج به واسطه فرزند حاصل از ازدواج اول، پذیرش فرزند؛ شرط ازدواج، تأثیر سن فرزند در ازدواج مجدد، ترس از ازدواج دوباره بخاطر فرزند، ترس از رفتار نامطلوب توسط ناپدری، ترس از عدم پذیرش فرزند توسط همسر جدید
۶- عدم حمایت خانوادگی	مخالفت خانواده مبدأ با ازدواج مجدد، ترس خانواده از شکست در ازدواج مجدد، عدم رغبت خانواده‌ها نسبت به ازدواج مجدد

طبق جدول فوق این زوجین در زمان انتخاب همسر در ۶ مقوله اصلی؛ ۱- تردید در تصمیم‌گیری نسبت به ازدواج مجدد ۲- عدم آشنایی اصولی ۳- قضاوت و نگرش جامعه نسبت به ازدواج

مجدد ۴- دخالت و برخورد منفی اطرافیان در مورد ازدواج مجدد ۵- تاثیر فرزند در انتخاب همسر جدید
۶- عدم حمایت خانوادگی چالش و مشکل داشته‌اند.

جدول ۴- مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی چالش‌ها، مشکلات زوجین دارای ازدواج مجدد در زمان زندگی زوجی جدید

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
۱- مشکلات روانی ناشی از ازدواج قبلی	نشخوار خاطرات، عدم سازگاری فرزندان پس از طلاق، ترس از مقایسه توسط همسر، کاوش در علت جدایی، مقایسه ذهنی همسر جدید با قدیم، تحریف شناختی از نوع تعمیم افراطی، مغایرت جنس روابط گذشته و حال، مقایسه سبک زندگی جدید و قدیم، بی اعتمادی در رابطه، نشخوارفکری و دل مشغولی، شکاکیت همسر، ترس از جایگزینی
۲- تعارضات والد- فرزندی	ناتوانی در مدیریت روابط سه گانه، عدم توانایی در حل تعارض فرزند و همسر، سبک‌های تربیتی متفاوت، توجه به تفاوت‌های اخلاقی و شخصیتی فرزندان، تعارض فرزند با همسر، مشکلات مربوط به نگهداری فرزند، دشواری در پذیرش والد ناتنی توسط فرزندان، تاثیرات منفی همسر روی فرزند.
۳- اختلافات فرزندان ناتنی	ناسازگاری بین فرزندان
۴- عدم همراهی خانوادگی در زندگی جدید	عدم حمایت خانواده در خلال زندگی، عدم حمایت خانواده همسر، ترس از قضاوت خانواده همسر
۵- انتظار جبران گذشته در زندگی جدید	انتظارات همراه با نشخوارهای فکری، انتظار توجه به حال و اکنون، انتظارات ایده آل گرایانه
۶- تاثیر فرزند در روابط زوجی	اجتناب همسر از حضور فرزندان در خانه، نگرانی از تحریک فرزند توسط همسر سابق، چالش در برقراری روابط صمیمانه به خاطر حضور فرزند بالغ، فرزندان عامل سردی روابط

طبق جدول فوق این زوجین در زمان زندگی جدید در ۶ مقوله اصلی؛ ۱- مشکلات روانی ناشی از ازدواج قبلی ۲- تعارضات والد- فرزندی ۳- اختلافات فرزندان ناتنی ۴- عدم همراهی خانوادگی در زندگی جدید ۵- انتظار جبران گذشته در زندگی جدید ۶- تاثیر فرزند در روابط زوجی چالش و مشکل داشته‌اند. مهمترین مؤلفه‌ها و ملاک‌های ازدواج از دیدگاه اسلامی عبارت از: ایمان، تقوا و اخلاق نیکو بود. مقوله کفویت بعنوان مقوله هسته‌ای و اصلی در الگوی مطلوب مشاوره پیش از ازدواج (اختیاری و همکاران، ۱۳۹۷) در نظر گرفته شده است.

سؤال اصلی پژوهش: الگوی مشاوره ازدواج مجدد دارای چه ویژگی‌هایی است؟

براساس مبانی محورهای مشاوره پیش از ازدواج مجدد شامل ۶ محور کلی می‌باشد؛ ۱- محور درون‌فردی (سلامت روانی، آمادگی روانی اجتماعی، مهارت‌های پایه، باورهای معنوی و اعتقادی) ۲- محور بین‌فردی (ارتباط با همسر قبلی، ارتباط با دوستان و نزدیکان، ارتباط با همسر فعلی) ۳- محور خانواده (خانواده خود، خانواده همسر قبلی، خانواده همسر فعلی) ۴- محور فرزندان (فرزند خود از زندگی گذشته، فرزند همسر جدید از زندگی قبلی، فرزندان زندگی مشترک آینده) ۵- محور اجتماعی (اطرافیان، فرهنگ جامعه).

این الگوی مشاوره ازدواج مجدد دارای فرایند منظم و منسجمی است که شامل ارزیابی و شناخت، مداخله، جمع‌بندی و پایان می‌باشد، که این فرایند کلی در قالب ۶ گام جزئی‌تر؛ شناخت خود و شناسایی مسائل شخصی (تأثیرات ازدواج قبلی)، ارزیابی آمادگی روانشناختی و اجتماعی، شناخت دیگری، ارزیابی شرایط زمینه‌ای، مهارت‌های پایه (فردی و زناشویی) و توانمندسازی، حل مسائل فردی یا ارتباطی برای رسیدن به ۶ غایت نهایی مشاوره پیش از ازدواج مجدد؛ شناسایی ریسک فاکتورها، همسرگزینی مناسب، تداوم ازدواج مجدد، ارتباط مناسب با خانواده، مدیریت و تربیت فرزند سالم و رضایت از زندگی صورت می‌گیرد که افراد به دنبال محقق شدن آن در زمان انتخاب همسر و ازدواج مجددشان هستند.

شکل ۲- غایت نهایی و گام‌های اصلی مشاوره پیش از ازدواج مجدد در جهت رسیدن به این غایت‌ها همانطور که ذکر شد، مشاوره ازدواج با زوجین متقاضی ازدواج مجدد به صورت یک فرایند انجام می‌گردد؛ یعنی رویدادهایی با مشخصات خاص در طی زمان اتفاق می‌افتد. البته این فرایند به هیچ وجه

خطی نیست، زیرا از یکسو بین گام ها چرخش هایی وجود دارد (حاتمی ورزنده و همکاران، ۱۳۹۵). به این صورت که در همان مرحله برقراری ارتباط شناخت خود و دیگری، فرضیه سازی های مشاور در راستای ارزیابی سلامت روان و سایر موارد و مؤلفه های الگو نیز در حال انجام است. همچنین احتمال دارد که مشاور در مرحله کار بروی مهارت های پایه، نیاز به ارزیابی های بیشتر پیدا کند. از سوی دیگر به دلیل متفاوت بودن زوجین برخی از این مراحل ممکن است، طولانی تر شود یا کوتاه تر گردد. بطور خلاصه لازم به ذکر است که انطباق برنامه مشاوره ای با نیازهای زوجین یک اصل و هنر درمانی محسوب می شود.

محتوای این الگو مشاوره ای مستخرج که براساس مصاحبه های انجام شده شامل موارد زیر است که به صورت فردی و زوجی برای زوجین متقاضی ازدواج مجدد طراحی شده است. این جلسات به صورت خلاصه در جدول زیر آورده شده است. با توجه به بررسی های انجام شده توسط پژوهشگر در حوزه الگوی مشاوره پیش از ازدواج مجدد، منبع خاصی که حاوی یک برنامه مشاوره ای مدون برای کار تخصصی با این نوع زوجین (متقاضی ازدواج مجدد پس از دست دادن همسر خود) باشد یافت نشد. در نتیجه پژوهشگر به تدوین الگوی مشاوره پیش از ازدواج مجدد پرداخت که بر مبنای مصاحبه های کیفی با زوجین دارای ازدواج مجدد و متخصصان مشاوره ازدواج (دارای تحصیلات دانشگاهی یا حوزوی) و همچنین براساس نظریه های مشاوره باشد. الگوی تدوین شده طی ۴ الی ۶ جلسه مشاوره - ای برگزار میگردد. هر جلسه به مدت حدود ۹۰ دقیقه و هفته ای یک الی دوبار برگزار می گردد. در جدول ۵ فرایند، هدف، محتوا و فنون جلسات مشاوره ای به طور مختصر ارائه گردیده است.

جدول ۵- فرایند، هدف، فنون و محتوای جلسات الگوی مشاوره پیش از ازدواج مجدد

فرایند	گام	محتوا	هدف	فنون
ارزیابی و شناخت	برقراری ارتباط و شناخت خود و دیگری	برقراری ارتباطی اصیل و آشنایی با زوجین، بیان اهداف، روش کار و تشریح جلسات و بیان سؤالات جهت ارزیابی (در حوزه ویژگی های شخصی، اهداف، نگرش، باورها و انتظارات، اوقات فراغت و تفریح، تعهد، قدرت در خانواده، دوستان)	ایجاد رابطه مشاوره ای برای شروع مباحث و مهیا کردن فضایی که زوجین به شناختی از خود و همسر آینده خود برسند، شناسایی ریسک	احترام، گوش دادن فعال، خلوص، انعکاس، همدلی، پرسش، شفاف سازی، تصویرسازی، ایفای نقش، شجره نگاری، سؤالات خود ارزشیابی کننده، دعوت به تفکر، پرسش از آینده، پرسشنامه مهارت انتخاب همسر و نئو <i>neo</i>
		برقراری ارتباط و شناخت خود و دیگری	ایجاد رابطه مشاوره ای برای شروع مباحث و مهیا کردن فضایی که زوجین به شناختی از خود و همسر آینده خود برسند، شناسایی ریسک	احترام، گوش دادن فعال، خلوص، انعکاس، همدلی، پرسش، شفاف سازی، تصویرسازی، ایفای نقش، شجره نگاری، سؤالات خود ارزشیابی کننده، دعوت به تفکر، پرسش از آینده، پرسشنامه مهارت انتخاب همسر و نئو <i>neo</i>

فاکتورها	
انجام مصاحبه تشخیصی وسئالاتی درمورد وضعیت زندگی فعلی (نیازها، ارتباطات، نگرانی‌ها، فرزندان و...) و تاثیرات روانی واجتماعی زندگی قبلی، مشکلات زندگی گذشته، دلیل جدیایی، سبک زندگی، اجرای آزمون	سنجش وضعیت روانشناختی و پرداختن به تاثیرات زندگی گذشته و بررسی مسائلی که در آینده مشکل ساز خواهند شد
ارزیابی درمورد بلوغ عاطفی، مدیریت هیجان‌ات، رشد شناختی، بلوغ معنوی، مدیریت اقتصادی، بلوغ اجتماعی وفرهنگی	ارزیابی رشد زوجین در حوزه‌های مختلف که در زندگی مؤثر هستند
ارزیابی شرایط زمینه‌های وتفاوت‌ها	پرداختن به تشابهات و تفاوت‌های زوجین در حوزه‌های، فردی ارتباطی، خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، اعتقادی، شغل، نظر خانواده‌ها
مهارت‌های پایه و توانمندسازی	ارزیابی توانمندیها و مهارتهای فردی وزناشویی لازم برای ازدواج مجدد؛ آشنایی با ارتباط مؤثر زوجی و خانوادگی و نحوه مدیریت ارتباط با فرزندان ناتنی و فرزند خود از زندگی سابق و تأکید بردوری از رفتارهای قهری و آسیب رسان، و حل تعارض زناشویی، مهارت حل مساله کار برروی چالش‌های ویژه
ارزیابی و شناخت اجتماعی	تصویرسازی، سئالات خودارزشیابی کننده، نمونه‌های از زندگی گذشته، فن آینده انگاری، استناد به شواهد، فرافکنی آینده، فن معیار دوگانه
ارزیابی و شناخت	آگاهی بخشی، نقشه خانواده، جدول سود و زیان، بررسی دورنما؛ بررسی بدترین پیامد، بررسی راه حل‌ها، فن آینده انگاری، خلاصه سازی
مداخله	ایفای نقش، قاب بندی مجدد، آگاه سازی با تمثیل، سازمان دهی مجدد، بازتعبیر، بازسازی، بخشش، آموزش مهارت‌ها، استفاده از فیلم، ابزار ناراحتی‌ها، مرزبندی، سرمشق دهی، ردگیری، معرفی کتاب

براساس تجارب زیسته زوجین و متخصصان مشاوره مطرح شده، سؤالات نیز بر مبنای شناسایی شرایط زندگی این زوجین و مؤلفه‌های کسب رضایت زناشویی طراحی شد. در نهایت مفاهیم و مقولات استخراج شده در جداول فصل چهارم به صورت کامل ارائه شده است.

بررسی تأییدپذیری یافته‌های پژوهش: تأییدپذیری نشان می‌دهد که یافته‌های محقق در این تحقیق واقعاً مبتنی بر داده است. محقق در تحقیق حاضر تلاش کرده، داده‌های تحقیق را تا جایی که امکان پذیر است و کدهایی که به عبارات تخصیص می‌دهد، از خود مفاهیمی باشد که در عبارات نهفته است نه اینکه برای هر عبارتی، یک مفهوم‌سازی انجام داده باشد. برای اینکه یافته‌ها مبتنی بر داده‌ها باشد تا از ذهنی بودن مقولات پیشگیری کرده باشد؛ محقق حداقل مقدار مقوله‌سازی و مفهوم‌سازی را برای اسناد مفهوم یا عبارتی انجام داده است. اما با این حال در پژوهش کیفی براساس نظر همه صاحب‌نظران به مقدار زیادی ذهنیات پژوهشگر می‌تواند در آن دخیل باشد، با این وجود، محقق در تحقیق حاضر تلاش کرده است این محدودیت و تأثیر آن را در تحقیق خود حداقل کند به این شیوه که در کدگذاری تمام مفاهیم اولیه را که مبنای مقوله‌های محوری و انتخابی است را براساس خود عبارات تحقیق در مصاحبه‌ها استخراج کرده است. سپس براساس مفاهیم و عبارات در کدهای باز، در ساخت کدهای محوری و انتخابی تلاش شد که مقولات کاملاً براساس مفاهیم کدهای باز باشد تا از این طریق میزان تأثیر ذهنیات محقق را به حداقل برساند.

۲- معیارهای زاویه بندی دنزین

- زاویه بندی تحلیلی: محقق در این راستا از نظر محققین و پژوهشگران خبره جهت اصلاح و بازنگری مقولات استخراجی بهره‌مند شده است.

- زاویه بندی نظری: در این مورد داده‌ها را با دیدگاه‌ها و نظریه‌ها مطابقت داده و مشاهده شد که یافته‌های پژوهشی سازگار با نظریه‌ها بوده است. دوم اینکه یافته‌های تحقیق با یافته‌های محققان همخوان بوده است. تنها موردی که وجود داشت اینکه ممکن است یافته‌های استخراج شده تمام مفاهیم و مقولات حاصل از مصاحبه در مورد شرایط زندگی زوجین دارای ازدواج مجدد را پوشش نداده باشد؛ زیرا این اولین تحقیقی است که در داخل ایران در مورد الگوی مشاوره پیش از ازدواج خاص زوجین متقاضی ازدواج مجدد انجام شده است و هیچ نظریه و الگویی برآمده از شرایط زندگی و رضایت زناشویی زوجین دارای ازدواج مجدد و مشاوران خانواده که متخصصان بخواهند براساس آن مشاوره انجام دهند، تاکنون اتفاق نیفتاده است. این نقیصه جز پیشنهادات این تحقیق می‌باشد که تحقیقاتی انجام

شود تا الگوها و پروتکل‌هایی براساس شرایط این زوجین و فرهنگ منطقه زندگی‌شان طراحی و به مشاوران آموزش داده شود تا آنها بتوانند این نقیصه را در کار خود اصلاح کنند.

۳- معیارهای اعتباریابی درونی: هدف از آزمون اعتباریابی درونی الگو، نظرات کارشناسان، اصلاح و بهبود الگو است. در این پژوهش برای اعتباریابی الگو از پانل متخصصین استفاده شد. به این صورت ابتدا روایی صوری الگوی پیشنهادی از حیث تناسب و انسجام مؤلفه‌ها، ادراک پذیری الگو، ابهام عبارات یا وجود نارسایی در معانی کلمات با نظرات اساتید راهنما و مشاوران مورد بررسی قرار گرفت و اصلاح شد. سپس پیش نویس اولیه طبقه‌بندی مؤلفه‌ها و مقولات به منظور بررسی کفایت و نوع سازماندهی فرایندها به اساتید رشته مشاوره در حوزه ازدواج و خانواده ارائه شد و بعد از انجام اصلاحات مورد نظر آنها، پیش نویس نهایی در اختیار خبرگان مشاوره ازدواج و خانواده قرار گرفت. بعد از اعمال نکات اصلاحی مورد نظر آنها، طبقه بندی مؤلفه‌ها و مقوله‌های به دست آمده مورد تأیید قرار گرفت. جهت احراز اطمینان پذیری در رابطه با ابعاد مختلف الگو ۱۰ سؤال در مقیاس لیکرت جدول (۱۰-۴) طراحی شد و به ۸ نفر از اساتید مشاور و متخصص در زمینه مشاوره ازدواج و خانواده دارای مدرک دکتری روانشناسی یا مشاوره ارائه شد.

جدول ۶- اعتباریابی الگوی مشاوره پیش از ازدواج مجدد براساس نظر متخصصان

ردیف	سؤال	میانگین	انحراف معیار
۱	ابعاد و فرایند الگوی مربوطه چه اندازه مناسب هستند؟	۴/۳۰	۰/۸۸
۲	الگوی مربوطه تا چه حدی ویژگی‌های براساس شرایط زندگی و تجارب زیسته، مناسب شرایط خاص زوجین دارای ازدواج مجدد است؟	۴/۲۰	۰/۸۳
۳	چه اندازه ویژگی‌های الگوی مربوطه براساس نظر متخصصان مشاوره، مناسب مشاوره پیش از ازدواج خاص زوجین متقاضی ازدواج مجدد است؟	۴	۰/۹۰
۴	ویژگی‌های الگوی نهایی، تا چه میزان مناسب مشاوره است؟	۴/۵۰	۰/۵۴
۵	الگوی پیشنهادی برای طراحی برنامه‌های آموزشی پیش از ازدواج خاص زوجین متقاضی ازدواج مجدد، تا چه حدی جامع است؟	۳/۹۰	۰/۵۳
۶	شما چه میزان پیشنهاد می‌کنید که مشاوران ازدواج از این الگو استفاده کنند؟	۴/۱۰	۰/۹۲
۷	الگوی مربوطه را تا چه میزان برای آموزش به مشاوران مناسب می‌دانید؟	۴/۲۰	۰/۸۵
۸	فنون و محتوای الگوی پیشنهادی را تا چه حدی قابل اجرا است؟	۳/۹۰	۰/۵۷
۹	تعامل بین عناصر الگو را چقدر مناسب می‌دانید؟	۴/۴۰	۰/۸۰
۱۰	الگوی مشاوره پیش از ازدواج خاص زوجین متقاضی ازدواج مجدد تا چه حدی کاربردی است	۴/۳۰	۰/۹۰

با توجه به درجه‌های نمره گذاری پرسشنامه در مقیاس لیکرت، نمره هر متخصص با فرض جواب دادن به همه سؤالات به ترتیب می‌توانست، دارای کمترین نمره ۱۰ و بیشترین نمره ۵۰ باشد. با وارد کردن نمره‌ها به برنامه *SPSS* و محاسبه میانگین و انحراف معیار نمره‌ها، نتایج جدول فوق به دست آمد. همان طور که از اطلاعات جدول مشخص است، میانگین همه سؤالات بالاتر از میانگین (عدد ۳) برای هر سؤال به دست آمده است. بیشترین میانگین مربوط به سؤالات چهارم و دهم می‌باشد. به عبارتی متخصصان در ارزیابی خود معتقد بودند که این الگو مناسب مشاوره پیش از ازدواج خاص زوجین متقاضی ازدواج مجدد است و کاربردی است. در مجموع آنان در ارزیابی خود معتقد بودند که می‌توان از این الگو برای مشاوره پیش از ازدواج مجدد براساس شرایط زندگی و رضایت زناشویی استفاده نمود. همچنین از متخصصان درخواست شد که علاوه بر پاسخ دادن به پرسش نامه طراحی شده نظرات اصلاحی خود را در مورد الگو مکتوب بیان کنند که از موارد بیان شده برای اصلاح الگو استفاده شد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف ارائه الگوی مشاوره پیش از ازدواج باتوجه به فرهنگ اسلامی- ایرانی برای متقاضیان ازدواج مجدد که همسر خود را به دلایلی از دست داده‌اند، انجام گردید. این هدف اصلی در قالب دو هدف فرعی شناسایی اهداف و فرایندهای جلسات الگوی ایرانی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد و شناسایی محتوا و فنون مشاوره‌ای مناسب جهت اجرای مشاوره ایرانی و چندمحوری پیش از ازدواج مجدد بررسی گردید و با توجه به نتایج و مقولات حاصل از مصاحبه‌ها و بررسی متون اسلامی و روانشناسی و مشاوره، در نهایت الگوی بومی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد در پنج محور کلی که شامل ۱- محور درون‌فردی، ۲- محور بین‌فردی، ۳- محور خانواده، ۴- محور فرزندان و ۵- محور اجتماعی می‌باشد، تدوین شد که فرایند کلی آن در قالب ۶ گام؛ برقراری ارتباط و شناخت خود و دیگری، سلامت روان و تأثیرات زندگی گذشته، ارزیابی آمادگی روانشناختی و اجتماعی، ارزیابی شرایط زمینه‌ای و تفاوت‌ها، مهارت‌های پایه و توانمندسازی، پذیرش یا حل مسائل و تصمیم‌گیری برای رسیدن به شش غایت نهایی مشاوره پیش از ازدواج مجدد طراحی گردید. در این الگو چالش‌های زوجین راضی و ناراضی در ازدواج مجدد و راهبردها و مهارت‌های مورداستفاده برای مقابله مؤثر با این چالش‌ها مورد استفاده قرار گرفت که مباحثی مثل شناخت خود و دیگری، ویژگی‌های شخصیتی طرفین، بررسی داشتن آمادگی و بلوغ در زمینه‌های مختلف، تعامل مناسب با خانواده‌ها، تعامل

با همسر سابق، حل و فصل مسائل شخصی زندگی سابق، ارتباط مؤثر با فرزندان ناتنی، یادگیری مهارت‌های ارتباطی، حل تعارض، حل مسئله، تصمیم‌گیری و مدیریت هیجانات از جمله این مواردی هستند که در طول این جلسات مشاوره پیش از ازدواج مورد توجه هستند.

این الگوی مشاوره‌ای شامل پرسش‌های تخصصی از زوجین، آموزش کاربردی به زوجین و تمرین‌های مشارکتی است و سخنرانی صرف نمی‌باشد. در این الگو مشاور ازدواج به سنجش و ارزیابی، آموزش مهارت‌ها و درمان برخی مسائل (در صورت نیاز) زوجین می‌پردازد. فنون مشاوره‌ای مورد استفاده در این الگو هم براساس نیاز و ضرورت در هر مرحله متفاوت بوده و از نظریات علمی مختلفی اقتباس گردیده. بعنوان مثال فن سؤالات فرایندی که برای ارزیابی تأثیر خانواده و نسل‌های گذشته در نحوه ارتباط و رفتار هر کدام در زندگی آینده‌شان مرتبط است و یا فن تصویرسازی در مورد رفتارهایی که در موقعیت‌های مختلف دارند و فنون دیگر همانند سؤالات خودارزیابی‌کننده، ایفای نقش، تفکر در مورد آینده و آینده‌انگاری، نمونه‌ای از گذشته و غیره. بطور کلی می‌توان گفت؛ الگوی بومی و چندمحوری مشاوره‌ای ازدواج مجدد، از فنون رویکردهای مختلف شناختی، رفتاری، پدیدارشناختی، هیجان‌مدار، پست مدرن و معنوی استفاده می‌کند. با این تفاوت که در این رویکرد، کار بر روی محورهای مختلف را با تأکید بر مسائل بومی و فرهنگی جامع ایرانی انجام می‌گیرد.

الگوی بومی و چندمحوری ارائه شده در این پژوهش، در مقایسه با الگوهای غربی که پیش از این ارائه شده بود، کامل‌تر و برای جامعه ما کاربردی‌تر است. این الگو، در عین حال که در بعضی از مؤلفه‌ها با الگوهای خارجی شباهت‌هایی دارد، اما در برخی موارد تفاوت‌های اساسی مشاهده می‌شود. دلیل بر این ادعا آن است که، همانگونه که از عنوان پژوهش حاضر بر می‌آید، منظور از الگوی بومی و چندمحوری، یعنی الگویی که با توجه به فرهنگ و اسلامی بودن کشور ایران و بصورت جامع‌تر و متناسب با شرایط متقاضیان، تدوین و ارائه گردد. بنابراین الگوهای خارجی که این دو امر مهم را نادیده گرفته‌اند، نمی‌تواند کاربرد و کارآمدی مناسبی برای جامعه ایرانی-اسلامی داشته باشد. مهمترین دلایل برای اثبات این ادعا در ذیل به تفصیل آمده است.

الگوهای خارجی که بررسی شده، بیشتر جنبه آموزشی در مشاوره پیش از ازدواج را مد نظر قرار داده اند (شوماخر^۱، ۲۰۰۵)، الگوهایی مانند رویکرد برنامه تاملات شخصی^۲، رویکرد توسعه‌ای

1. Schumacher D, K.

2 The Personal Reflections Program

شخصی (*STS*)^۱، قدم‌های هوشمندانه^۲ (*SmSt*)، همراهی^۳ (*ST*)، سنگ بنا (*StSt*)^۴، همراهی: برای استحکام خانواده ناتنی (*ST - CSS*)^۵. در حالی که الگوی ارائه شده در این مقاله (الگوی بومی و چندمحوری مشاوره پیش از ازدواج مجدد) جنبه مشاوره دارد که بنا به نیاز مراجعین مباحثی هم در آن بصورت آموزش زوجی و فردی قرار می‌گیرد و دلیل دوم اینکه، همه این این الگوهاست که در این حوزه اختصاصاً برای زوجین متقاضی ازدواج مجدد طراحی شده‌اند، بصورت گروهی برگزار می‌شوند، در حالی که این مدل بومی و چندمحوری، بصورت فردی و زوجی اجرا می‌گردد. و دلیل سوم و مهم‌تر اینکه براساس برخی از یافته‌های این پژوهش و یافته‌های پژوهش‌های اختیاری امیری و همکاران (۱۳۹۷) و ثانی و همکاران (۱۳۹۴) ویژگی‌های اخلاقی و اسلامی همانند داشتن صداقت، صبور بودن، اخلاق نیکو، پاک بودن، وفاداری، داشتن ایمان و توجه به اعتقادات، احترام متقابل، درک طرف مقابل، قانع بودن، مسئولیت‌پذیری، توجه به ارزش‌ها، احترام گذاشتن و گذشت، تفاهم در مسئله پوشش، تشابه آداب و رسوم فرهنگی، توجه به مسایل معنوی و تفاهم در فعالیت‌های مذهبی، پایبندی به خانواده، توجه و احترام به خانواده به خصوص پدر و مادر از جمله عوامل معنوی و اخلاقی ضروری در انتخاب همسر در جهت دستیابی به ازدواج موفق است که بعضی از این موارد در الگوهای خارجی مطرح نشده است یا براساس اقتضائات فرهنگی آن کشور مطرح شده که برای هموطنان ایرانی ما، مناسب نیستند.

از سویی دیگر با توجه به اینکه الگوهای مشاوره‌ای یا آماده‌سازی ازدواج مجدد مانند *STS*، *SmSt*، *ST*، *StSt*، *ST - CSS* اغلب در بافت فرهنگ فردگرای غربی طراحی شده‌اند، قسمت‌هایی از موضوعات مهم در فرهنگ ایرانی را نادیده می‌گیرند. این الگوها بر نحوه ایجاد پیوند مطلوب با خانواده، خویشاوندان و دوستان و دخالت‌های آنان در انتخاب همسر اشاره ندارند که با توجه به نتایج این تحقیق به نظر بسیار مهم و کلیدی است چون در بخش چالش‌های این زوجین موارد زیادی مربوط به خانواده می‌شد. فرض این برنامه‌ها و الگوها بر این است که آموزش در راستای سیستم زوجی به تنهایی برای موفقیت زوجین کافی است. این در حالی است که طبق نتایج این پژوهش و پژوهش‌های

1. Skills Training for Stepparents: A personal developmental approach

2. Smart Steps

3. Stepping Together

۴. Stepping Stones این اسم برگرفته از حالتی است که فرد مثلاً برای سهولت عبور از رودخانه سنگ‌هایی را

زیر پا قرار می‌دهد.

5. Stepping Together: Creating strong stepfamilies

انجام شده در جامعه ایرانی و سایر جوامع جمع گرا، خانواده مبدأ و خانواده همسر و خانواده همسر سابق نه یک موضوع حاشیه‌ای، بلکه یک موضوع کلیدی و پر اهمیت در این قبیل فرهنگ‌ها است. علاوه بر این نقش فرزندان که از زندگی سابق با والدین همراه هستند هم طبق این پژوهش، همواره مورد تأکید بوده است و باز این خلأ را در سایر الگوهای طراحی شده برای ازدواج‌های عادی (اول) می‌توان مشاهده کرد. چون این چالش مختص زوجین متقاضی ازدواج مجدد است و نحوه رفتار با همسر سابق که چالش مهمی در ازدواج‌های مجددی است که زوجین بخاطر طلاق، همسر جدیدی را انتخاب می‌کنند. در این راستا الگوی تدوین شده این موارد را هم در نظر گرفته است و در جلسات مشاوره آنها را بررسی می‌کند. همانطور که از نتایج بررسی منابع خارجی، داخلی و اسلامی و مصاحبه با زوجین موفق و مشاورین ازدواج بدست آمد، زوجین متقاضی ازدواج مجدد هم با توجه به شرایط خاص‌شان، نیاز دارند تا براساس این الگوی مشاوره بومی و چندمحوری، ارزیابی کاملی از سلامت روان و نگرش‌ها و آمادگی‌ها و خودآگاهی انجام گردد و به زوجین فضایی را می‌دهد تا در سطح عمیق‌تری طرف مقابل خود را بشناسند و به تعارضات به شیوه‌ای سازنده رسیدگی کنند. ارتباط با خانواده‌ها و فرزندان تنی و ناتنی را به روش‌های مختلفی تشریح می‌کند تا تصورات و تجربیات متفاوت طرفین روشن گردد. همچنین درمورد انتظارات و تصورات کلی از زندگی آینده بحث می‌شود و در نهایت اگر در مواردی باورهای زوجین کاملاً همسو نیستند، به مذاکره پرداخته و تصمیم‌گیری نهایی بر عهده خود زوجین خواهد بود و مشاور حق تصمیم‌گیری بجای زوجین را ندارد، بلکه صرفاً تلاش می‌کند. پس از ارزیابی از وضعیت طرفین، فضایی برای شناخت افراد از شرایط طرفین و آگاهی از واقعیت‌های زندگی زوجی را مهیا نماید و ریسک فاکتورهای احتمالی این پیوند را برای آنان آشکار سازد و مهارت‌های مورد نیاز برای تصمیم‌گیری اصولی را آموزش دهد.

منابع

- اختیاری امیری، راضیه؛ فرحبخش، کیومرث؛ کلاتر هرمزی، آتوسا و سلیمی‌بجستانی، حسین (۱۳۹۷). «تدوین و ارائه الگوی مطلوب مشاوره پیش از ازدواج مبتنی بر فرهنگ اسلامی ایرانی»، نشریه پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی پایش، دوره ۱۷، شماره ۴، صص ۴۳۱-۴۴۲.
- سید حسن طهرانی، محمد؛ کاکابرای، کیوان؛ امیری، حسن (۱۴۰۰). «تدوین الگوی چهار وجهی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» با نگاه بومی و فرهنگی، و بررسی اثربخشی آن بر آگاهی، پذیرش، مسئولیت پذیری و سازگاری زناشویی زوجین»، فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، دوره ۱۲، شماره ۴۶، صص ۲۳-۵۲.
- حاتمی ورزنده، ابوالفضل؛ اسمعیلی، معصومه؛ فرحبخش، کیومرث و برجعلی، احمد (۱۳۹۵). «بررسی مقایسه‌ای ازدواج‌های پایدار رضایتمند و ازدواج‌های در حال جدایی (مطالعه کیفی)»، فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، دوره ۴، شماره ۳، صص ۱۲۴-۱۵۶.
- خاکسار، میلاد (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش پیش از ازدواج بر باورهای محدودکننده انتخاب همسر و انتظار از ازدواج در دانشجویان پسر شهر اصفهان، پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته مشاوره خانواده، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
- خمسه، اکرم (۱۳۸۲). آموزش قبل از ازدواج: راهنمای عملی برای زوجهای جوان. ترجمه و تألیف اکرم خمسه. تهران: دانشگاه الزهرا، پژوهشکده زنان.
- رضوی، سیدحسین؛ جزایری، رضوان السادات؛ احمدی، سید احمد و اعتمادی، عذرا (۱۳۹۸). «تأثیر برنامه آماده سازی پیش از ازدواج بر اساس مدل اولسون بر رضایت زناشویی زوجها در دوران عقد»، فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره، دوره ۱۷، شماره ۶۷، صص ۱۹-۴.
- رمضانی، فاطمه؛ بهمنی، بهمن؛ ازخوش، منوچهر و دادخواه، اصغر (۱۳۹۵). شناسایی عوامل موثر بر کیفیت زناشویی در ازدواج مجدد، پس از طلاق: یک مطالعه کیفی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- فتحی، الهام؛ اسمعیلی، معصومه؛ فرحبخش، کیومرث؛ دانشپور، منیژه (۱۳۹۴). «حیطه‌های تعارض و استراتژی‌های حل آن در زوجین رضایتمند»، فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، دوره ۶، شماره ۲۴، صص ۲۹-۵۴.
- کریمی ثانی، پرویز؛ اسمعیلی، معصومه؛ فلسفی نژاد، محمدرضا؛ شفیع آبادی، عبدالله و فرحبخش، کیومرث (۱۳۸۹). «تدوین محتوای مشاوره قبل از ازدواج بر مبنای شناسایی عوامل و مهارت‌های معنوی و

- اخلاقی پیش بینی کننده ازدواج موفق در بین زوج های تبریز». مجله زن و خانواده. دوره ۲، شماره ۷، صص ۱۳۲-۱۲۱.
- کریمی ثانی، پرویز، اسمعیلی، معصومه (۱۳۹۴). «اثر بخشی الگوی راهنمایی و مشاوره قبل از ازدواج مبتنی بر رویکرد چند بعدی بومی نگر بر کیفیت زندگی زناشویی» پژوهش های روان شناسی بالینی و مشاوره، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۹-۸.
- گلزاری، محمود و کمن، محمدرضا (۱۳۹۴). «الگوی همسرگزینی در مشاوره پیش از ازدواج گام به گام از آشنایی تا انتخاب»، همایش ملی اشراق اندیشه مطهر، خانواده و تربیت جنسی. دانشگاه فردوسی. دوره ۹.
- ملکی، حسن (۱۳۹۵). مشاوره ازدواج مجدد. تهران: انتشارات آوای نور. چاپ اول.
- یکله، معصومه؛ محسن زاده، فرشاد و زهراکار، کیانوش (۱۳۹۷). «مطالعه کیفیت ازدواج مجدد پس از طلاق رویکرد نظریه- داده بنیاد»، فصلنامه مددکاری اجتماعی. دوره ۷، شماره ۳، صص ۱۷-۳۱.
- نوری، طاهره، فرحبخش، کیومرث؛ اسمعیلی، معصومه؛ کریمی، روح الله (۱۴۰۰). «طراحی الگوی مشاوره پیش از ازدواج در نیروهای پلیس براساس رضایت زناشویی»، پژوهش های انتظامی- اجتماعی زنان و خانواده. دوره ۱، شماره ۹، صص ۲۹-۱.
- Halford, W. K., Nicholson, J., & Sanders, M. (2007). Couple communication in stepfamilies. *Family process*, 46 (4): 471-483.
- Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Baldwin, S. A., & Fawcett, E. B. (2008). Does marriage and relationship education work? A meta-analytic study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 2008; 76: 723-734.
- Hu, Y. (2020). Marital Disruption, Remarriage and Child Well-being in China. *Journal of Family Issues*, 0192513X20917779.
- Kotrla, K., Dyer, P., & Stelzer, K. (2010). Marriage education with Hispanic couples: evaluation of a
- Klausli, J., & Gross, C. (2020). Premarital Education in the Catholic Church: Exploring Retrospective Perceptions of Effectiveness of a Theologically Oriented Program on Relational and Spiritual Outcomes. *Journal of Psychology and Theology*.
- Larson, J. H., & Holman, T. B. (1994). Premarital predictions of marital quality and stability. *Family Relations*, 43, 2, 228- 237.
- Lyster, R. F., Russell, M., & Hiebert, J. (1996). Preparation for remarriage: Consumers' views. *Journal of Divorce & Remarriage*, 24 (3-4), 143-158.
- Murray, C. E., & Murray, Jr. T. L. (2004). Solution-focused premarital counseling: helping couples build a vision for their marriage. *Journal of Marital and Family Therapy*.;30 (3):349-58.
- Schumacher D, K. (2005). Successful Stepfamilies: A Family Life Education Program To Address Unique Needs. A Thesis Submitted to the Faculty of Miami University. Oxford, Ohio

- Stokes SB, Wampler RS. (۲۰۰۲). Remarried clients seeking marital therapy as compared to those seeking family therapy: Differences in levels of psychological and marital distress. *Journal of Divorce & Remarriage*. 38 (1-2):91-107
- Torkian, S., Mostafavi, F., & Pirzadeh, A. (2020). Effect of a Mobile Application intervention on Knowledge, Attitude and Practice Related to Healthy Marriage among Youth in Iran.

